

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SEPEDİ LELEMETLALETŠO LA PELE (FAL)

LEPHEPHE LA BOBEDI (P2)

2023

TLHAHLO YA GO SWAYA

MEPUTSO: 80

Palomoka ya matlakala a tlhahlo ya go swaya ke 13.

KAROLO YA A: PADI**POTŠIŠO YA 1: KGATI YA MODITI – OK Matsepe****1.1 SETSOPOLWA SA A**

- 1.1.1 (a) Ba dule mmogo. (1)
 (b) Ba kgerogane hlogwana ya tšie. (1)
- 1.1.2 1 C/Mmatswale wa Thibathibetša.
 2 D/Mmago Nkgotlelele.
 3 A/Morwa wa Ntshwarele.
 4 E/Setlogolo sa Mmatshepho. (4)
- 1.1.3 • Ga a na nnete.
 • Ga a na ponelopele.
 (E TEE fela.) (1)
- 1.1.4 Moya wa manyami.
 • Setšhaba se nyamile ka ge ba bona e ke bogoši motseng wa bona bo a hwelela.
 • Ba ka se sa kgona go ja ka ge ba be ba hwetša dibego. (3)
- 1.1.5 • Moanegi o re utollela dimelo tša baanegwa. (O re utullela semelo sa Sefatamollo sa go hloka nnete setšhabeng.)
 • Moanegi o re utollela maikutlo a baanegwa. (Setšhaba sa Sefatamollo se nyamile ka ge ba ipona ba loba bogoši.) (2)
- 1.1.6 • Go ka ba le khutšo mo motseng ka ge kgošikgolo e tla be e beilwe setulong.
 • Dikgoši di ka thoma go gerulana ka ge ba tla be ba ntšhitšwe dijo ka ganong/ ba se sa hwetša dibego.
 Dikarabo tša balekwa tša maleba di tla amogelwa. (2)
- 1.1.7 • Mmatshepho o ile a goroša ngwetši yeo e belegego ngwana wa mošemane, Nkgotlelele, wa go tlo buša setšhaba.
 • Nkgotlelele o ile a direlwa monyanya wa go bewa setulong sa bogoši a ba a neelwa tšohle tša bogoši. (2)
- 1.1.8 Maikutlo a go nyama/swaba/go kwa bohloko.
 • Sefatamollo ga se a kgone go phetha ka fao a tshepišitšego setšhaba sa gagwe.
 • Setšhaba se nyamile ka ge ba lemoga gore tshepišo ya Sefatamollo e foloditše, go lokišetšwa monyanya wa go tlo bea Nkgotlelele setulong.
 (E TEE fela.) (2)

1.2 SETSOPOLWA SA B

- 1.2.1
- Go bolelwa ka go iša mahlakore mošate.
  - Magoši a be a nyalelana.
  - Go bolelwa ka koma.
- (3)
- 1.2.2
- Sefatamollo ga se a iše lehlakore.
  - Tetedi o belaela gore morwedi'agwe, Kwelapele o tla bolaelwa lefeela.
- (2)
- 1.2.3
- (a) 'Lehlakore.'
- (1)
- (b) 'Ga go mpa ye e ratago go selesa e nngwe.'
- (1)
- 1.2.4
- Dikgomo di ile tša ya go nyala Kgabagare go e na le gore di goroše Kwelapele.
  - Kgabagare le Kwelapele ke bagadikane bao ba sa ratanego, go tloga malapeng a gabobona.
- (2)
- 1.2.5
- Mmatshapho a ka ya go boledišana le Sefatamollo gore a hwetše lebaka leo le mo paledišitšego go tla monyanyeng.
  - Mmatshapho a ka tlogela Sefatamollo ba se nwešane meetse.
  - Mmatshapho a ka bega Sefatamollo magošing ao a agelanego le yena.
- Dikarabo tša balekwa tša maleba di tla amogelwa.
(E TEE fela.)
- (1)
- 1.2.6
- Ditiragalo tša padi di dikologa godimo ga gagwe.
  - Setšhaba se gana Mmatshapho a buša ka ge e le mosadi.
  - Mmatshapho o laleditše magoši go tla monyanyeng wa Nkgotlelele ge a bewa kgoši, a mangwe magoši a se tle monyanyeng woo.
  - (TŠE PEDI fela)
- (2)
- 1.2.7
- Kgegeophetogi ke tsela yeo mongwadi a rumilego ditaba tša padi ka tsela yeo re bego re sa e lebelela.
- Mongwadi o atlegile ka go tšweletša thekniki ye, ka ge re be re se ra letela gore Nkgotlelele a ka bewa bogoši ka ge setšhaba se be se sa nyake go bušwa ke lehwepe.
- (2)
- 1.2.8
- Balwi ke baratani/Batho ba a lwa ba bowe ba swarelane.
- (1)
- 1.2.9
- Nka mo eletša gore a ye go boledišana le yena.
  - Nka mo eletša gore a kgopele magoši a kgauswi le yena go yo botšiša gore molato ke eng.
- Dikarabo tša balekwa tša maleba di tla amogelwa.
- (2)

[35]

POTŠIŠO YA 2: DILO TŠELA KE BATHO – MC Mphahlele**2.1 SETSOPOLWA SA C**

- 2.1.1 (a) 'O be a ipshina.' (1)
- (b) 'Ke go tlotša meriri ka makhura mme ya kamiwa ka sekamo sa go fiša.' (1)
- 2.1.2 1 E/Lephodisa.
2 A/Ngwanenyana.
3 D/Rakgadi.
4 B/Mošemane. (4)
- 2.1.3 O be a le sehlogo. (1)
- 2.1.4 Wa manyami.
• Bana ba ba be ba hlaka.
• Bana ba be ba tšhaba rakgadi wa bona kudu. (3)
- 2.1.5 • Moanegi o re utollela dimelo tša baanegwa.
(O re utolla semelo sa rakgadi Mmaphefo sa go ba sehlogo.)
• Moanegi o re utollela maikutlo a baanegwa.
(Maikutlo a bohloko a bana ba Mashudu a go hloka lefelo la go dula./Maikutlo a lethabo go Mashudu ge a dula le mosadi Wammala.) (2)
- 2.1.6 • Mukhabudi le Lufuno ba ka tšhaba ka gae.
• Mukhabudi le Lufuno ba ka nyaka thušo go ba bangwe ba leloko.
• Mukhabudi le Lufuno ba ka ya go nyaka thušo go badirelaleago.
• Mukhabudi le Lufuno ba ka ineela go diokobatši.
• Mukhabudi le Lufuno ba ka gopola go ipolaya.
Dikarabo tša balekwa tša maleba di tla amogelwa.
(TŠE PEDI fela.) (2)
- 2.1.7 • Mukhabudi le Lufuno ba atlegile bophelong.
• Mukhabudi le Lufuno ba ile ba swarelana le tatago bona. (2)
- 2.1.8 A manyami.
• Ke nyamišwa ke gore Mashudu ga a na maikarabelo le lerato.
• Bana ba gotše ka ntle le kgodišo ya motswadi.
Dikarabo tša balekwa tša maleba di tla amogelwa.
(E TEE fela.) (2)

2.2 SETSOPOLWA SA D

- 2.2.1
- Go bolelwa ka sekolo.
  - Go bolelwa ka dišepine.
  - Go bolelwa ka *Konstable*.
  - Go bolelwa ka setšene.
  - Go bolelwa ka galase.
- (TŠE THARO fela.) (3)
- 2.2.2
- Meisie o be a hlakišwa ke bana ba gagwe.
  - Mošemane wa gagwe Basi o be a enwa madila a kgoga patše.
- (2)
- 2.2.3
- (a) 'a bina gare.' (1)
- (b) 'a duba thankga.' (1)
- 2.2.4
- Leina la puku ke *Dilo tšela ke batho*.
  - Rakgadi Maphefo o be a bitša Mukhabudi le Lufuno go re ke dilo tšela.
  - Mafelelong mola ba atlegile a ba bitša batho.
- (TŠE PEDI fela.) (2)
- 2.2.5
- Basi a ka mo hloriša.
  - Basi a ka mmolaya.
  - Basi a ka mo raka ka lapeng.
- Dikarabo tša balekwa tša maleba di tla amogelwa.
(TŠE PEDI fela.) (2)
- 2.2.6
- Ga wa swanela go tepeletša ngwana go goleng ga gagwe. (1)
- 2.2.7
- Kgegeophetogi ke tsela yeo mongwadi a rumilego ditaba tša padi ka tsela yeo re bego re sa e lebelela.
- Mongwadi o atlegile ka go tšweletša thekniki ye, ka ge go be go se gwa letelwa gore Mukhabudi le Lufuno ba ka atlega ka ge ba bile le kgodišo ye boima.
  - Go be go se gwa letelwa gore Mukhabudi le Lufuno ba ka swarela le tatago bona.
- (E TEE fela.) (2)
- 2.2.8
- Ke be nka tšhaba ka gae.
  - Ke be nka hloya Meisie.
  - Ke be nka hloya Basi.
- Dikarabo tša balekwa tša maleba di tla amogelwa.
(E TEE fela.) (1)
- 2.2.9
- Ke be nka mo eletša gore a lemoge bohlokwa bja thuto.
  - Ke be nka mo eletša gore a tlogele diokobatši ka ge di le kotsi.
  - Ke be nka mo eletša gore a ye go Mafelo a Tsošološo/ Kagolefsa. (*Rehab centres*.)
- Dikarabo tša balekwa tša maleba di tla amogelwa.
(TŠE PEDI fela.) (2)

[35]**PALOMOKA YA KAROLO YA A: 35**

KAROLO YA B: PAPADI/TERAMA**POTŠIŠO YA 3: DI ŠITILE PHAAHLA – SN Tseke****3.1 SETSOPOLWA SA E**

- 3.1.1
1. E/Monna wa Lefagwana.
  2. D/Mošomimmogo wa Theepe.
  3. B/Mmago Lefagwana.
  4. A/Tatago Tlhakolane. (4)
- 3.1.2
- O bohlale.
  - O na le mathaithai.
  - Ke mphetakapejana. (3)
- 3.1.3 Ke Namele. (1)
- 3.1.4 Sebjalebjale.
- Go bolelwa ka mphato wa marematlou.
  - Go bolelwa ka kgomo ya kanapa.
  - Go bolelwa ka barutwana.
- (TŠE PEDI fela.) (3)
- 3.1.5
- Go tšweletša dimelo tša baanegwa.
  - Go utolla maikutlo a baanegwa.
  - Go re babogedi ba kwešiše tše ba di bonago le tše ba di kwago.
  - Go hlaloša tikologo.
  - Go dira go re baanegwa ba hlaloše ditiragalo ka bobona.
- (TŠE THARO fela.) (3)
- 3.1.6
- Theepe o tšhogile.
  - Barutiši ga ba swanela go ratana le bana ba sekolo.
  - Mosadi ke wa go kgopelwa ka mmaditsela batswading ba gagwe.
- (E TEE fela.) (2)
- 3.1.7 A manyami.
- Ke nyamišwa ke gore barutwana ba ka se hwetše tsebo/thuto yeo e swanetšego.
  - Barutiši ba ba gola tšhelete ya mmušo ka tsela ya bofora.
- Dikarabo tša balekwa tša maleba di tla amogelwa. (E TEE fela.) (2)

3.2 SETSOPOLWA SA F

- 3.2.1
- 'Meetse.'
  - 'Dintlwana tša boširelo.'
  - 'Palomoka ya tšhelete ya meago yeo e sa šomego selo mo sekolong.'
- (3)
- 3.2.2 Tlhakolane :
- O re ke 'Moditi wa mphato wa rena.'
  - O re ke 'Monna wa kwešišo le lerato.'
  - O re ke 'Monna wa mafolofolo go tša tšwelopele.'
- (3)
- 3.2.3 'O boditšwe semmušo re le gona ka moka barutwana gore o tla ba mmaditsela wa rena.'
- (1)
- 3.2.4 Wa lethabo.
- Ke thabišwa ke go re Namele ke kgale a ikgwerantšhitše le bana ba sekolo bjale ke yena a rongwago go hlogo ya sekolo. Dikarabo tša balekwa tša maleba di tla amogelwa.
- (2)
- 3.2.5
- Go utolla seemo sa ditaba.
  - Go tšweletša maikutlo a baanegwa/babapadi.
  - Go efoša ditšhitišo.
  - Go hlahla babadi.
- (TŠE THARO fela.)
- (3)
- 3.2.6
- (a) Setlatla. (1)
- (b) Tlamegile. (1)
- 3.2.7
- Leina la puku ke *Di šitile Phaahla*, se se ra go re ditiragalo tša ka pukung ye di bothata mo e lego gore motho ga a kgone go di hlatha/go di rarolla gabonolo.
  - Mathata a puku ye a boima go ka a rarolla.
- (E TEE fela.) (1)
- 3.2.8
- Ba ka bitšwa pele ga Lekgotlataolo la Sekolo.
  - Ba ka begwa go ba Kgoro ya Thuto.
  - Ba ka fiwa kgalemo ya molomo/Ba ka rakwa mošomong.
- (TŠE PEDI fela.) (2)

[35]

POTŠIŠO YA 4: GA LE BATSWADI BA SELO – Phillip Mothupi**4.1 SETSOPOLWA SA G**

- 4.1.1
1. E/O nagana go tšhaba ka gae.
  2. A/O hloriša ngwana wa gagwe.
  3. D/O bethilwe ke monna wa gagwe.
  4. C/O hlohleeditše mmago Pulane go ya maphodiseng. (4)
- 4.1.2
- Pulane o belaetšwa ke gore tatagwe ga se a ba rekela sešebo.
  - Pulane o re tatagwe o tšheetše mmagwe karata ya SASSA.
  - Pulane o gononwa/gopola gore tatagwe o lešitše mmagwe. (3)
- 4.1.3
- Tokelo ya tšhireletšego.
- Tatagwe o ba tšheetše karata ya SASSA.
  - Tatagwe o mo gapeletša go rekiša bjala, kudu go banna. (3)
- 4.1.4
- Wa go ikgantšha/boikgantšho.
- Ka ge a re yena a ka se je bogobe ka tamati/A ka se šebe ka ditamati. (2)
- 4.1.5
- (a) O ra go re o loilwe/O ka re o loilwe. (1)
  - (b) O ra go re Pulane o bolela dilo tša go se tšee gabotse/
O bolela dinonwane/ditaba tša go seye ka tsela. (1)
- 4.1.6
- O rata tšhelete.
  - O nyaka go šomiša tšhelete yeo ya SASSA ka mo yena a nyakago.
  - Ga a nyake Nkareng le Pulane ba e ba le taolo godimo ga karata yeo.
- (TŠE PEDI fela.) (2)
- 4.1.7
- A manyami/pefelo/tenego.
- Ke nyamišwa ke ge Setongwane a itebeletše yena mong, e bile a tšhaba maikarabelo bjalo ka hlogo ya lapa. (2)

4.2 SETSOPOLWA SA H

- 4.2.1
- Go bolelwa ka setatamente.
  - Go bolelwa ka tšhelete.
  - Go bolelwa ka maphodisa. (3)
- 4.2.2
- (a) Ke banyalani/Ke monna le mosadi. (1)
  - (b) Ke bagwera/bakgotse. (1)
  - (c) Ke morwedi le mma. (1)
- 4.2.3.
- 'Lefotwana e sego la gago o hloba le gaela.' (1)

- 4.2.4
- Go utolla seemo sa ditaba.
  - Go tšweletša maikutlo a babapadi.
  - Go efoša ditšhitišo.
  - Go hlahla babadi.
- (TŠE THARO fela.) (3)
- 4.2.5
- Thulano ya ka ntle.
- Nkareng o thulana le Setongwane mabapi le tšhelete yeo Setongwana a rego ba e jele mmogo.
  - Setongwana o thulana le Nkareng ka ge Nkareng a boditše maphodisa gore Phafana o katile Pulane.
- (E TEE fela.) (2)
- 4.2.6
- Wa go tlaiša Pulane ka go mo rekišiša bjala.
  - Wa go uta molato wa Phafana wa go kata Pulane. (2)
- 4.2.7
- O išitšwe lefelong la polokego. (1)
- 4.2.8
- Wa manyami.
- Nkareng o nyamišwa ke ge Setongwane a sa bone phošo ge Phafana a katile Pulane. (2)
- [35]**

PALOMOKA YA KAROLO YA B: 35

KAROLO YA C: KANEGELOKOPANA**POTŠIŠO YA 5: KHUPAMARAMA – Mamphoku Mamabolo****5.1 'MOHLOMONGWE KE TLHABOLOGO' – JRL Rafapa****SETSOPOLWA SA I**

- 5.1.1 (a) Ke banyalani (Ekwang ke mosadi wa Moswananoši/Moswananoši ke monna wa Ekwang.) (1)
 (b) Ke mogolo le moratho/Ke bana ba motho. (1)
 (c) Ke mma le morwedi. (1)
- 5.1.2 'Morwalo wa thaba.' (1)
- 5.1.3 (a) 'A se ba tsentšhe ka mahlo a batho.' (1)
 (b) 'O lekile go tima mollo.' (1)
- 5.1.4 Ke ka lebaka la gore monna wa gagwe o mo rakile. (1)
- 5.1.5 Wa ntwa.
 • Ngwetši e ntšhwa ka sefero e bofetšwe morwalo.
 • Monna o mo emišeditše lepara. (3)
- 5.1.6 • Monna le mosadi ge ba na le mathata ba swanetše go dula fase ba rerišane.
 • Basadi ga ba swanela go hlorišwa. (2)
- 5.1.7 • Mafetšo ke a makopana.
 • Mafetšo ga a fege babadi. (2)
- 5.1.8 A manyami.
 • Ke nyamišwa ke go bona monna a rwadišitše mosadi morwalo ebile a mo swaretše lepara. (2)
- 5.1.9 • Morwa wa Ekwang a ka ya le naga.
 • Morwa wa Ekwang a ka ipolaya.
 • Morwa wa Ekwang a ka swarelwa go emišetša mosadi lepara. Dikarabo tša balekwa tša maleba di tla amogelwa. (TŠE PEDI fela.) (2)

5.2 'O MO TŠHABE PARAPARA!' – M Mamabolo

SETSOPOLWA SA J

- 5.2.1
- 1 D/Monna wa go tshwenywa ke badimo.
  - 2 A/Monna wa go ikhumiša ka dikgomo tša batho.
  - 3 E/Hlatse ya bohodu bjoo bo dirilwego.
  - 4 B/Monna/Kgoši ya go šireletša basenyi. (4)
- 5.2.2 'Wa mohuta wo wa bo Maziri ga o nyakege bathong.' (1)
- 5.2.3
- Go bolelwa ka go rarollwa melato kgorong.
  - Go bolelwa ka tumelo go badimo. (2)
- 5.2.4 Hlogo ya kanegelokopana ke 'O mo tšhabe parapara.'
- Kgoši o be a kgethologanya setšhaba.
  - Kgoši o be a šireletša mahodu a go tsebega mo motseng. (2)
- 5.2.5
- Moanegi o re anegela ditiragalo kgato ka kgato.
  - Moanegi o re utollela dimelo tša baanegwa.
  - Moanegi o re tšweleletša ditiragalo ka tsela ya poledišano. (3)
- 5.2.6 Matseno a kanegelokopana ye ke a makopana.
- A tšweletša tikologo ya lefelo e lego Seokela.
  - A na le maatlakgogedi. (Mmadi o tla rata go tseba gore ke ka lebaka la eng badudi ba Seokela ba kgeilwa ke seokelela.) (2)
- 5.2.7 Go ikokobetša/Boikokobetšo. (1)
- 5.2.8
- Ke be ke tla e bega maphodiseng.
  - Ke be ke tla ya ka lešakeng la gagwe ka tšea kgomo.
  - Ke be ke tla boledišana le yena gore a ntefe.
- Dikarabo tša balekwa tša maleba di tla amogelwa.
(TŠE PEDI fela.) (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 35

KAROLO YA D: THETO**DIRETO TŠA SESOTHO SA LEBOA – Prof. DM Kgobe****POTŠIŠO YA 6****6.1 'GO POKOLO' – OK Matsepe**

- 6.1.1
- Moreti o makatšwa ke go bona pokolo e na le sefapano magetleng/mokokotlong.
  - Moreti o ipotšiša gore se ka ba se lebetšwe magetleng a pokolo na.
  - Moreti o duma go swana le pokolo ka ge sefapano e le seka sa tumelo.
  - Moreti o hlompha bogolo bja Modimo.
- (TŠE PEDI fela.) (2)
- 6.1.2
- Go go makala go fetša nka se ke,
Gore sefapano o se belegetše eng.
  - Na se lebetšwe go wena e seng
Neng ka ntle ga letšatši lela ke se seke?
- (2)
- 6.1.3
- Morumokwanofelo/phetši. (-na.)
bona
mpona
  - Morumokwanotia. (-ona.)
bona
mpona
  - Morumokwanokgaotši (-se.)
botse
bose
- (TŠE PEDI fela.) (2)
- 6.1.4 Mo. (1)
- 6.1.5 C/Sonete.
- Se na le methalotheto ye lesomenne. (2)
- 6.1.6
- Potšišoretoriki.
  - Go botšišwa potšišo yeo e sa hlokego/nyakego karabo. (2)
- 6.1.7
- A ke go amogetše/le nna o tla mpona,
- Se arola mothalotheo ka dikarolometara tše pedi.
  - Se tliša kwano ya dikgopolo tše di fapanego mothalotheotong.
  - Se tliša kgaogano ya dikgopolo tše di fapanego mathalotheotong.
- (TŠE PEDI fela.) (3)
- 6.1.8
- Tshwantšho e bonagala methalotheotong ye 12 ya mathomo mo moreti a retago pokolo ka mešomo ye mebotse.
  - Tirišo ke methalo ye 2 ya mafelelo mo moreti a lebogago pokolo. (2)

- 6.1.9 Re ithutile gore:
- Pokolo ke sephedi sa go gatelelwa le go ba le kgotlelelo.
  - Le ge e nyatšega mediro ya yona ke yeo e ka re tsentšhago legodimong.
- (2)

6.2 'RE MADIMABE BJANG' – OK Matsepe

- 6.2.1
- Sereto se na le methalotheto ye 27.
  - Sereto se na le ditematheto tše 9.
  - Thematheto ye nngwe le ye nngwe e na le methalotheto ye 3. (Thesete.)
  - Methalotheto ke ye mekopana, ya magareng le ye metelele. (TŠE THARO fela.)
- (3)

- 6.2.2
- 'Tše kae dihlogo ke tše di fihlilwego.'
  - Phefola/ Pebofatšo.
- (2)

- 6.2.3
- Moreti o bona ditiro tše mpe tšeo di ba diragalelago di na le mong.
  - Moreti o duma ge modiri a ka ba botša gore ba mo lefe bjang gore ba be le bana.
- (2)

- 6.2.4
- (a) Bana re a ba belega eupša ba a hlokofala. (1)
  - (b) Bana ga ba gona ka fao ga go seo re ka se dirago. (1)
  - (c) Re tšofetše/godile/ga re sa kgona go belega. (1)

- 6.2.5
- Monna.
  - Moreti o re: 'mmagobanake tlogela go riboga/Moreti o bolela le mosadi wa gagwe.'
- (2)

- 6.2.6
- Go tlaleletša kgopolo.
  - Go tiišetša/gatelela kgopolo.
- (2)

- 6.2.7 A manyami.
- Ke nyamišwa ke gore moreti o belega bana e fela ba a hlokofala.
  - Ke nyamišwa ke gore ke kgale a phasa badimo e fela ba sa mo thuše ka selo.

A kwelobohloko.

- Ke mo kwela bohloko ka gore ga a kgone go bona/lemoga gore pelego go yena ga e gona
- Ke mo kwela bohloko gobane dingaka go yena e le mejela.

Dikarabo tša balekwa tša maleba di tla amogelwa. (3)

PALOMOKA YA KAROLO YA D: 35
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 70